

Łukasz Kamiński

Od Redakcji

Pamięć i Sprawiedliwość 9/2 (16), 9-11

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Od Redakcji

W roku trzydziestolecia powstania NSZZ „Solidarność” wybór tematu przewodniego kolejnego numeru „Pamięci i Sprawiedliwości” wydawał nam się oczywisty. Nie była to tylko kwestia uczczenia „okrągłej” rocznicy. Z perspektywy dwudziestu lat wolności wydaje się, że wielowymiarowy ruch „Solidarność” nie doczekał się jeszcze dogłębnych badań, na jakie zasługuje. Dotyczy to nie tylko badań na polu historiografii, ale także z zakresu ekonomii, filozofii, komunikacji społecznej, politologii, psychologii, prawoznawstwa, socjologii, stosunków międzynarodowych i wielu innych nauk. Mamy nadzieję, że teksty publikowane w 16 numerze „Pamięci i Sprawiedliwości” także przyczynią się do poszerzenia stanu wiedzy o dziejach związku i towarzyszącego mu ruchu społecznego.

Niniejszy wolumin otwiera międzynarodowa ankieta historyczna, poprzedzona odrębnym wstępem. Główny blok tekstów tworzą artykuły siedmiorga autorów. Otwiera go studium poświęcone zapomnianemu epizodowi współpracy polskiej i węgierskiej opozycji w okresie „Solidarność”, przygotowane przez Tadeusza Kopysia. Współpraca ta pozostaje w cieniu lepiej opisanej historii kontaktów polsko-czechosłowackich, podczas gdy bywały okresy (zwłaszcza lata 1980–1981), gdy była bardziej intensywna niż kontakty z naszymi czeskimi i słowackimi sąsiadami. Zasygnalizowana w tekście problematyka zasługuje niewątpliwie na dalsze badania. Kolejny artykuł, napisany przez Igora Hałagidę, przedstawia działania Służby Bezpieczeństwa wobec NSZZ „Solidarność” w latach 1980–1981 na przykładzie województwa śląskiego. Mimo zniszczenia znacznej części źródeł autorowi udało się odtworzyć najważniejsze działania operacyjne, w tym zmierzające do zaogniania wewnętrznych konfliktów w związku. Analiza poczynań SB wskazuje, iż była ona w pewnych warunkach w stanie wpływać na wewnętrzne funkcjonowanie NSZZ „Solidarność”. Obszerny tekst autorstwa Jana Ołazka poświęcony jest obrazowi podziemnej „Solidarność”, kreowanemu w oficjalnej propagandzie w okresie stanu wojennego. Lektura artykułu, opartego na szerokiej podstawie źródłowej, prowadzi czytelnika do konstatacji, iż w działaniach prowadzonych na „froncie ideologicznym” po 13 grudnia 1981 r. sięgnięto do „tradycyjnego” arsenału środków komunistycznej propagandy, jej natężenie zaś przywoływać musi skojarzenia z okresem stalinowskim. Marcin Łaszczyński poddał analizie funkcjonowanie jednej z najważniejszych podziemnych oficyn, wydawnictwa „Krąg”. Jego artykuł wymownie ukazuje trudności, jakie napotyka badacz zdany, z powodu braku źródeł pisanych, na korzystanie przede wszystkim ze składanych po latach relacji. Powoduje to trudności w precyzyjnym odtworzeniu wydarzeń, niekiedy ich datowaniu, opisanie szczegółów prowadzonej działalności, ustaleniu nazwisk wszystkich zaangażowanych osób, zweryfikowaniu niektórych opowieści. Mimo to autorowi udało się odtworzyć zasadniczy zarys dziejów „Kręgu”. Zapomnianemu epizodowi z dziejów zachodniej pomocy poświęciła swój tekst Maria Orzechowska-Chodurska. Na podstawie relacji i zachowanych archiwaliów przypomina ona dzieje paryskiego Radia „Solidarność”, jednej z dwu tego typu rozgłośni (druga nadawała w Trondheim). Reakcje zachodniej

dypłomacji na wydarzenia w Polsce w kluczowym momencie przemian 1989 r. przedstawił Patryk Pleskot. Co na pierwszy rzut oka może wydać się zaskakujące, Zachód poświęcił wówczas wiele uwagi, by zminimalizować efekt klęski komunistów w wyborach z 4 czerwca 1989 r. Główny blok tekstów zamyka artykuł autorstwa Tomasza Snarskiego, poświęcony rzadko omawianym w Polsce (mimo gorących debat politycznych) teoretycznym aspektem procesu rozliczenia przeszłości.

Wyjątkowo obszerny jest w tym numerze „Pamięci i Sprawiedliwości” dział Varia. Pierwszym z zamieszczonym w nim tekstów jest studium dziejów wileńskiego getta, autorstwa Arunasa Bubnysa. Dariusz Rogut przedstawił zarys historii jednego z głównych elementów sowieckiego systemu obozowego w ostatnich latach życia Józefa Stalina, tzw. Stieplągu. Mało zbadanemu dotychczas zagadnieniu poświęcił swój tekst Jacek Wołoszyn, który opisał funkcjonowanie systemu agentury celnej w latach 1944–1956. Artykułowi towarzyszy aneks źródłowy, w którym autor zamieścił dwie instrukcje regulujące funkcjonowanie tajnych współpracowników w aresztach i więzieniach. W kręgu zagadnień związanych z działalnością Służby Bezpieczeństwa pozostają także dwa kolejne teksty. Krzysztof Tarka przedstawił operacje bezpieki związane z wizytami Adama Bromkego w PRL, w tym nieudaną próbę jego zwerbowania. Z kolei Robert Spalek na podstawie źródeł wytworzonych przez SB w toku inwigilacji Jakuba Bermana, kreśli portret komunistycznego „politycznego emeryta”. Autorem ostatniego tekstu w tym dziale jest Przemysław Gasztold-Seń, który opisał, posługując się przykładem jednego z syryjskich dziennikarzy, problem współpracy „narodowych komunistów” z przedstawicielami państw arabskich w latach osiemdziesiątych. Płaszczyzną porozumienia tak pozornie odległych środowisk był oczywiście antysemityzm.

Pośród czterech edycji źródłowych, zamieszczonych w kolejnym dziale, trzy odnoszą się do wiodącego tematu numeru. Pierwszy wybór dokumentów, opracowany przez Pawła Szulca, poświęcony jest wydarzeniom powszechnie uznawanym za preludium Sierpnia '80 – Grudniowi '70. Autor przedstawia te dramatyczne dni poprzez jedno z ciekawszych źródeł służących do badania nastrojów społecznych – listy pisane do Polskiego Radia. Bogdan Musiał i Jan Szumski prezentują nie publikowane dotychczas materiały – sprawozdania sowieckich konsulatów odnoszące się do wydarzeń 1980 r. w Polsce. Uzupełniają one znany już w zarysie obraz sowieckiego stosunku do narodzin „Solidarności”. Jedno z najważniejszych stwierdzeń zawarte jest w trzecim z publikowanych źródeł: „Biuro Polityczne KC PZPR przyjęło jedyną słuszną w tej sytuacji drogę pokojowego rozwiązania konfliktu”. Tadeusz Kopyś z kolei odnalazł w jednym z węgierskich archiwów i publikuje w niniejszym numerze interesującą analizę reakcji władz Rumunii na wydarzenia w Polsce, w tym częściową zmianę polityki wewnętrznej, zmierzającą do uniknięcia podobnego buntu społecznego. Tomasz Kozłowski i Jan Olaszek podali do druku krótki, ale niezwykle istotny dokument – statystyczną analizę osób internowanych w okresie stanu wojennego.

Na ostatni dział składają się cztery recenzje oraz jedna polemika. Aleksander Gogun przedstawia polskiemu czytelnikowi wydana w języku niemieckim książkę Franziska Brudera o Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów. Józef Półciwiartek

z perspektywy uczestnika wydarzeń odniósł się do edycji źródeł dotyczących niepodległościowych organizacji młodzieżowych na Rzeszowszczyźnie w opracowaniu Bogusława Wójcika. Książka René Rémonda (*Francuska prawica dzisiaj*) stała się kanwą dla szerszych rozważań Aleksandra Halla. Sławomir Łukasiewicz obszernej analizie poddał pracę Artura Trudzika, poświęconą dziejom Polskiego Ruchu Wolnościowego „Niepodległość i Demokracja”. Polemika odnosi się do opublikowanego w 13 numerze „Pamięci i Sprawiedliwości” artykułu Jana Skórzyńskiego, poświęconego genezie Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela. Inne spojrzenie na ten sam problem przedstawia znawca zagadnienia, Grzegorz Waligóra.

Łukasz Kamiński